

A dialógus mint újra felfedezett ismeretszerzési paradigma

Szerző: Véghelyi Péterné Dr.

2026

I. szakasz

Absztrakt

A tanulmányban ismertetett, metakognitív jellegű akciókutatások azt vizsgálják, hogyan akadályozzák a gondolkodást érintő negatív nyelvi jelenségek, melyeket a tudás digitális átadása és az úgynevezett „nyelvi design” felerősít, a gondolkodó képességek (mens, ratio, intellectus, memoria) működését, amelyek a gondolkodás révén adottak a megismerés, valamint az abból eredő szóbeli kifejeződés területén.

A téma relevanciáját az angolszász nyelvi transzmissziós hatások következtében elterjedt diáznier kifejezések használatának növekedése indokolja, ami sürgetővé teszi a tanuláselméleti paradigmaváltások szemantikai hatásainak kutatását a magyar nyelv vonatkozásában. A dialógus lélekképzési megközelítése a tanulóval egyfelől egy propedeutikai jellegű megismerési itineráriumot ismertet, másfelől a szellemi

önreflexió tudatossá tételével képessé teszi a platóni dialógus közösségi alkalmazásában rejlő speciális tanulási helyzetben való aktív részvételre. Az ismeretképződést a képzetek megjelenésével benső szóként vizsgálja, elsősorban Aurelius Augustinus funkcionális lélekképzését alapul véve, különösen a benső szó külső, nyelvi formában történő megnyilvánulásának koherenciájára. A mediatisációs hatású nyelvi jelenségformák változására a metakognitív kutatás és tanítási módszer az ismeretek nyelvi kifejeződésére egy tudományos diskurzusban kevésbé figyelembe vett akadémiai korpusz revidálásával kíván egy sajátos tanulásmódszertani utat bemutatni. A Czuczor-Fogarasi Nagyszótár projektuma, valamint a magyar nyelv gyökrendszerét leképező gráfok nyelvi eszközöként kerülnek bemutatásra.

2. szakasz

Bevezetés

Munkámban a hagyományos ókori dialógus módszerével az emberi ismeretszerzési fórumnak tekintett lélek természetét vettem górcső alá azt vizs-

galva, hogy a mai posztmodern kor reális környezetében hogyan lehet e tradíciót a fiatalok hitoktatásában megvalósítani. A hálózati társadalmakban a virtuá-

lis közösségekben új nyelv terjed. Az angolszász nyelvi transzmisszió hatására megjelenő dizájner kifejezések¹ ismeretképződésre gyakorolt hatását kutatva kétféle kommunikációs inopia is megmutatkozott. A dialógus paradigmájának értelmezését a funkcionális lélekismeret tanításában nem csak a személyek közötti kommunikáció nézőpontjából közelítem meg, hanem a benső szó születésének ismeretképződési értelemkommunikációjában is vizsgálom az ismeretképződés folyamatát. E propedeutikai jellegű kutatás azt kívánja feltárni, hogy milyen hatása van a posztmodern kor digitális ismeretszerzési gyakorlatában elterjedt nyelvhasználat romlásának a megértésre és a tanulási hatékonyságra.²

A mai technikai eszközök révén az információ az emberi elmén kívül is létezik és könnyen tárolható, ennél fogva az információ önálló, független valóságként fogható fel. A jelentés azonban más, mert az információ feldolgozását és értelmezését is feltételezi, vagyis nem beszélhetünk jelentésről az információfeldolgozó megismerő személyes jelenléte nélkül. Ma a nyelvi értelmezés problémáját abban látom, hogy

már nem az a fontos, hogy mit jelentenek a szavak, hanem hogy mit értenek alatta a beszédben, vagy az írott szövegben. A diszkurzív gondolkodásfolyamat funkcionális tanításával a benső dialógus személyes tudáskezelést tesz lehetővé a megismerő számára, mely tudáselemek koherens rendszerben alkotják a személy ismeretrendszerét, mely számára hozzáférhető a mediatizáción kívül.

A módszerrel az alábbi tézisek nyertek igazolást:

1. Nem vezethet megértéshez, ha a dolgokat a róluk alkotott fogalmakból (melynek a szó csak jele nem maga a dolog) akarjuk megismerni és kutatni, nem önmagukból.
2. A dialógus olyan metakognitív módszer, miáltal megismerhető, hogy mi történik a megismerő gondolkodásában akkor, amikor a megismerő ismeretekre tesz szert.
3. A gondolkodás szellemi változásfolyamatában a lélek képzetekkel operál, melyek keletkezésének, formálódásának útja követhető a szó keletkezését vizsgáló nyelvfelvetés eszközeivel.

3. szakasz

Kutatási etapok a megismerés felosztásában

A lélekben az eredetileg anyagi, érzéki úton szerzett minden benyomás anyagtalanná válik. A szellemi élet lényege azonban nem az anyagtalanság, hiszen az ember szellemi képességeinek kibontakoztatásához elengedhetetlen az anyagi világgal való kapcsolat, hanem az önreflexió, ami a megismerő „én” szellemi működéseiben ismerhető meg. Az „én” ebben az értelemben az öntudat hordozója. Azt, hogy ez az „én” szellem, az igazolja, hogy folyamatosan reflektál, azaz visszatekint önmagára. Kutatási célkitűzésem során tehát abból indultam ki, hogy nem a netnyelvi szó-

készlethez kell szűkíteni a tanítási tartalmat, hanem éppen a benső szellemi tehetségeket kell feltárni a tanulóknak, hogy az ún. benső szó keletkezését eredményező lelki tehetségek megismerhetőek legyenek.³

Az emberi lélek „a priori” ismerettel rendelkezik a dolgok formájáról, ezért ha hasonlót látunk, akkor abban ezeknek a bevésődött ismereteknek a formáját ismerjük fel. Az elme a megismerés során az emlékezet segítségével, az elmében lévő alakokat, formákat összepárosítja. Ezt részben az érzéki ismeretek fogadása és formaalkotása, részben az eleve adott is-

¹ SZÉCSI Gábor: *Média és társadalom az információ korában*, Kommunikációfilozófiai adalékok a mediatizáció fogalmához, Akadémiai Kiadó, 2017.

² Ezt a metaforikusnak nevezett jelleget jelentésávitelként fogják fel, ám itt nem a klasszikus ismeretelméleti hasonlóság képezi az átvitel alapját, hanem mindig változó, szociokulturálisan hozzákapcsolt konnotációk összessége. A közmegegyezés mögött legitimáló tekintély nincsen, e kifejezések a digitális felületeken jelennek meg és terjednek el a használók között.

³ *A méns, ratio, intellectus, spiritus, memória* latin terminusokkal jelölt lelki tehetségek magyar fordításában mindezt áig nem alakult ki egységes terminusértelmezés. A szellemi műveletek megkülönböztetése a működéséből lehetséges. (AQUINÓI SZENT TAMÁS: *A teológia foglalata*, Gede Testvérek Bt., Budapest 2002, Első rész köt. [továbbiakban Aquinas ST I], q76, a1) Kutatásom során Aurelius Augustinus lélekképzését használom. (SZENT ÁGOSTON: „A teremtés könyvének szószerinti értelmezése, tizenkettedik könyv”, *Szent Ágoston misztikája I.* Ford. HEIDL György, Paulus Hangarus és Kairosz Kiadó, Budapest 2004 [továbbiakban August. De Gen. litt.])

meretek, mint potenciális formák képződésével teszi. A képzetek, amik ilyen módon létrejönnek, a képzés eredményei, amiket képzettársítások révén viszonyban szemlélhetünk. Viszony egyrészt a kép és a valóság között, másrészt az elmében lévő egyes képzetek között. Ennek eredménye az elmében már egyfajta tudás, ami ott az emlékezet által tároltatik, mi által a

lélek megismeri az egyes képzetek közötti ok–okozati összefüggéseket. Az emlékezetből való kiemelés által a képzetek megismerése mindig konkrét módon történik, jelen időben a lélekbe vésődött eleve adott fogalmak által. Így vannak meg a lélekben az örök és változatlan dolgok formái is.⁴

4. szakasz

A kutatások módszertana

A korakeresztény beavatás módszerét felelevenítő bölcséleti tanítás, az e célra megalapított *Légati Caritatis Egyesület*⁵ keretein belül zajlik. A kutatási célcsoport 14–20 éves fiatalok, akik a gondolkodás egyetemes alapformáinak plasztikus és önreflexív megismerését mint a megismerés alapkörpuszána propedeutikáját kapják a gondolatközösségként önmagát értelmező lélekterápiás táborokban. A propedeutikai ismeretek plasztikus bemutatása a diákok meglévő élet- és tudástapasztalatainak szókészletéből nyert kontextusban, annak fogalmi tartományában fellelhető tárgyi ismereteket alapul véve vezeti el őket a szellemi létmód terminológiájának (valamint működésének) megismeréséhez és a szellemi tapasztalás önreflexív elsajátításához. A cél a szellemi képzettár gazdagítása, vagyis a szó általi képzet megjelenítése az elmében, reflektálva a gondolkodás benső formálódására. E foglalkozásokon a magyar

nyelvfejtegetés eszközével a szóképzet plasztikusan, képi formában is megmutatható a metakognitív akciókutatás módszerrel. Az anonim mélyinterjúk elővizsgálatok eredményeit tartalomelemzéssel értékelve mutatkozott meg az, hogy a magyar kifejezések helyett dizájn-kifejezéseket használó diákok az alapvető magyar szavakat nem képzik le elméjükben, a fogalmakat pusztán azok megértése nélkül használják.⁶

A dialógusban facilitátorként működő tanár tanító szava mint figyelmeztetés (*admönitio*) hangzik el a dialógusokban,⁷ melyre reflektálva történik az ismeretforma, azaz a szellemi képzet megjelenítése felíró táblán a magyar nyelv gyök alapú gráfjai ábrázolásával. Az explikációt tükröző szóképzet képének kibontása a benső dialógusban szellemi megértéshez vezet, valamint a személyközi dialógus közösségi hatásával önismeretet is fejleszt.

5. szakasz

A dialógus mint a benső szó interakciója

A filozófiai dialektika a kérdés, jobban mondván: a továbbkérdezés művészete, amit Gadamer egyszerűen a gondolkodás művészetének nevez, mert

magában hordozza a beszélgetés folytatásának lehetőségét,⁸ melynek alapja a lélek intenciója. Itt a közösségi és egyéni előfeltevések, eszmék és érzések lesz-

⁴ AUGUSTINUS, Aurelius: „A zenéről”, *Fiatalok párbeszédai*, ford. NÁDASY Alfonz, Ókeresztény írók, XI. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1986 (továbbiakban August. De mus.), VI.12.35.

⁵ <https://legaticaritatis.hu>

⁶ VÉGHÉLYI Péterné: „The Problem of Linguistic Interpretation in Relation to the Inner Word”, *Pedagógia történeti Szemle*, 7, 1 (2025. máj. 1.), ISSN: 2415-9093.

⁷ AUGUSTINUS, Aurelius: „A tanítóról”, *Fiatalok párbeszédai*, ford. VANYÓ László, Ókeresztény írók, XI. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1986 (továbbiakban August. De mag.), II.36; 14.45–46.

⁸ GADAMER, Hans-Georg: *Igazság és módszer: egy filozófiai hermeneutika vázlatja*, ford. BONYHAI Gábor, 4. Gondolat, Budapest 1984, 255–58.

nek azok, amiket feltár az a lelki intenció⁹, ami rejtve irányítja az éppen zajló interakciót, mert abból indul ki, ami minden résztvevőben közös, a megismerés eleve adott formái alapján. A szókratikus párbeszédekben az igazi kérdés nem arra vonatkozik, amiről beszélnek, hanem arra, aki beszél. Itt a tanító addig vezeti a benső dialógusban a tanulót, amíg számot nem ad saját magáról, miközben valójában nem tanul meg semmit, és a tanító sem állítja azt, hogy bármit is megtanítana.¹⁰ A szókratészi *docta ignorantia* a kérdezős valódi struktúráját és elsőbbségét világítja meg. Amire rákérdez, annak ugyanis előre felteszi a létét.

A közösségek és értékek válságainak kezelésére irányuló kísérletek újra az érdeklődés homlokterébe emelték a dialógus módszerét, olyan kollektív tudakozódási módszerként tekintve rá, mely nem csak az egyes ember által mondott, gondolt, érzett tartalmakra irányul, hanem alapvető motivációinkra, feltevézéseinkre, hiteinkre, melyek cselekvésekre ösztönöznek bennünket.¹¹ Vagyis abból indul ki, hogy

a tapasztalt válságok, értékdevalvációk az inkoherens emberi gondolkodás eredményei, ezért azt kutatja a gondolkodásban, ami az emberben egyetemes, tehát felteszi a gondolkodás megismerhetőségének lehetőségét is. A gondolkodásfolyamat metakognitív vizsgálatában a benső dialógus ismeretformálódási folyamata azokat a szellemi etapokat vizsgálja, amiben a benső ismeret születik, amit képzetekkel operáló változásokként szemlélhetünk, s szóképzetekkel fejzegetünk ki, ahol a nyelvi forma nem mellékes.

A résztvevők számára a belső érzékelés gyakorlatoztatása a szóbeli tanítás által, hallás útján történik, Szókratész bábáskodásának (*maieutiké tekhné*)¹² módszerével. Nem kész ismereteket kap a tanítvány, hanem hozzásegítjük őket ahhoz, hogy maga „hozza világra” magából ismeretét, ami benne formálódik, mely a benső szó kiszabadítása a személyközi értelemkommunikációból, ami csak közösségben tud megvalósulni.

6. szakasz

A képzet a diszkurzív gondolkodás folyamatában

A gondolkodásban egyrészt történik a dolog megismerése, a fogalom alkotása, másrészt a dolog kifejezése a szó által, ami az ismeretszerzés folyamatában szellemi módon, az elme közreműködésével valósul meg a nyelvi kifejeződés előtt. Az elmében felfogott és formálódó benső szó változások folyamatában értelmezni kívánja annak nyelviségét, mivel a megértés a gondolkodásban végrehajtott folyamatos fogalomalkotás, ezért sajátos – bizonyos nyelv előtti ám mégis – nyelvi jelenségnek tekinthető. A valódi szó akkor jön létre, amikor az akarattal mozgatott képesség ar-

ra irányul, amit az emlékezetben tárolt képzetek által már tudunk, és átvéve a dolog hasonlóságát, új ismereti formát hoz létre, mivel a hasonló a hasonlóval ismerhető meg.¹³ Ezt a benső dialógusban mondjuk ki, hangzás nélkül, még hozzá a hangzásra való gondolás nélkül, ezért ez egyetlen nyelvhez sem tartozik, ez az elme saját nyelvén ölt alakot. Az emberi szó igényli e formálás aktusát. A benső dialógus, mint ismeretformálódás a benső szó (a gondolt) sajátosságából indul ki keletkezésének értelmezése során, a tanító figyelemzetető szavának hatására.

⁹ A lélekfilozófiában használt intenció az érzékelést is irányító figyelem pályája (iter intencionis) nem az agy, hanem az anyag-talan lélek odafigyelése, miáltal a lélek felelős az érzékelés folyamatáért is (sentiendi modus), mely azt jelenti, ha az érzékszervek épek, a figyelem kilép az érzékszerveken túlra, az érzékelhető dolgokig, mely szellemi. (August. De Gen. litt., XII.XX.42) Szemben a fizikaizált elmeképzeten alapuló intencionalitás-elméletekkel, ahol a nyelv intencionalitása az elme intencionalitásától függ, az agy az intenció orgánuma, s nem az anyag-talan lélek. (SEARLE, John Rogers: *Elme, nyelv és társadalom: a való világ filozófiája*, ford. KERTÉSZ Balázs, Vince Kiadó, Budapest 2000, 94–96) Az anyag-talanság okán a lélek intenciója szellemi, mely a test életelve.

¹⁰ HADOT, Pierre: *A lélek iskolája lelki gyakorlatok és ókori filozófia*, Kairosz, Budapest 2010, 29.

¹¹ BOHM, David és tsai.: *Dialogue: A Proposal*, Dialogue Directory, 1991.

¹² PLATÓN: „Theaitétosz”, *Platón összes művei*, ford. KÁRPÁTY Csilla, Bibliotheca Classica, Európa Könyvkiadó, Budapest 1984, II. köt. (továbbiakban Pl. Tht.).

¹³ ARISZTOTELÉSZ: „A lélek”, *Lélekfilozófiai írások*, ford. STEIGER Kornél, Európa Könyvkiadó, Budapest 1988 (továbbiakban Arist. De an.), 404b; 410a.

A tanító szó csak akkor eredményes, ha a hallgató elméjében értelmet nyer a szó, mikor a megismerő benső képzetet tud alkotni az ismeret tárgyát jelentő dologról, aminek a szó csak jele. Vizsgálom az ismeretképződésben egyfelől az emberi tanító szó hatását az auditor elméjében történő ismeretalakulásra, másfelől a hallgató benső szavában formálódó ismeret nyelvi feltételeit, mely a tanítás expresszív eredményességi mutatója lehet. A tanító szó nyelvi formában történő elhangzása és hallás általi felfogása indítja meg a benső szó előjövételét, ami egyben teljes megmaradás is. Az egyik szó a másikból teljesen (totaliter) keletkezik, a szellemből ered, és ennyiben a gondolkodás folyamata és nem változásfolyamat. Sokkal inkább nevezhető és tekinthető előjövételnek, vagyis aktus az aktusból és nem a potenciából. Ezzel Gadamer is arra a következtetésre jut, hogy a szó a megismerés végrehajtása, képződés, amely szó szerint azt jelenti, hogy képpé válik, miáltal formát kap.¹⁴

A nyelvi fogalmi keretek vizsgálata azért elengedhetetlen, mert az elgondolt, megismert tartalmakat mindig valamilyen külső nyelvi formában explicálja a megismerő. A nyelv mint realitás, az objektív valóságban élő ember számára ezen a valóságon belül is külön világot képez, ugyanis az ember számára a nyelv nem csak a kommunikáció és a reflexió alkalmi eszköze. A Sapir–Whorf által felvetett nyelvi hipotézis joggal mutat rá arra, hogy a nyelvi viszonylagosság meghatározza a gondolkodást, mert az elgondolat csak a meglévő fogalmakkal lehet közölni, emiatt a közlő kénytelen mindent úgy elgondolni, hogy azt ki is tudja fejezni.¹⁵

A nyelv befolyásolja a gondolkodást, mert a beszélt (külső) nyelv – a lehatárolás okán – szükségképpen leszűkíti a benső, gondolt szót. Ennek következtében előbb-utóbb a benső nyelv használata is úgy alakul át, hogy a szavak általi kifejezhetőségének (a korlátozottabb nyelvi tartomány szókészletével) megfelelően kezdünk gondolkodni, ezért mellőzhetetlen a nyelvi rendszer koherenciájának ismerete. Ez az összefüggés arra mutat rá, hogy használói a benső fogalomkészletet a nyelv ilyen visszahatásának eredményeképpen nem fogják maradéktalanul használni. Az emberi közlés eleve abszolút értelemben vett kommunikációs inopiát hordoz magában, mivel minden explicált ismeret lehatárolása a benső ismeretnek, ami mindig több, mint a róla alkotott kifejezhető fogalom.

Felmerülhet a kérdés, hogy van-e értelme akkor is benső szóról beszélni, ha tudjuk, hogy nyelvhez kötöttségünk megszüntethetlensége ellenére sem tudunk ettől elrugaszkodni? A gondolt értelmet Gadamer az értelem szavának nevezi, amihez szellemileg felemelkedhetünk ugyan, ám ez valójában nem nyelvi jellegű ismereti művelet. E szó léte a megnyilvánulásában van és igaz ez a szó, mert azt mondja meg, hogy hogyan van a dolog. Nem is tud semmit magáról, hanem – amint Gadamer megfogalmazza – mindent abból a tudományból merít, amelyből születik.¹⁶ A tanítás során azonban az a tény, hogy melyik és milyen ez a nyelv, mellyel a megformált ismeretanyag, azaz a tudás közöltetik, nem mellékes, mert a nyelv-készlet leszűkítheti a benső szót.

7. szakasz

Az eredmények algoritmizálhatósága

Fontos volt, hogy kutatásom eredményeinek verifikálhatósága és ábrázolhatósága megfeleljen a tudományos ismérveknek. A kezdeti ábrázolási ötletet Charles Fillmore FrameNet¹⁷ projektje adta, mely abból indul ki, hogy tudásunk kategóriákra épült fogalmi keretekben leképezhető. A nyelvész azt kutatta, hogy meghatározható-e a szavak jelentése az ábrázolt

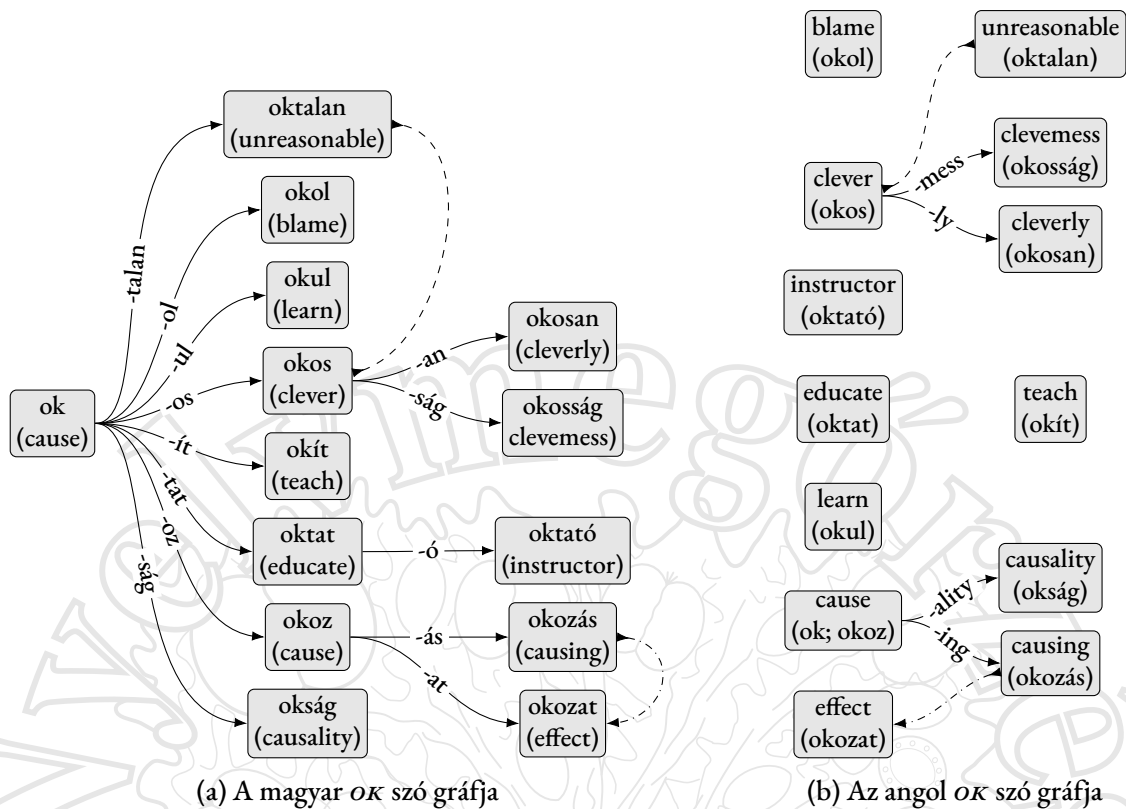
fogalmi keretek segítségével? A megismerő ugyanis csak akkor tesz szert rendszerszemléletű, reális tudásra, ha tudja, hogy az egyes fogalmak mely és miért éppen azokból a szavakból lettek képezve, ez az alapja a mentális reprezentációjának és az emlékezetből történő visszakereshetőségnek.

¹⁴ GADAMER, *Igazság és módszer* i. m., 269.

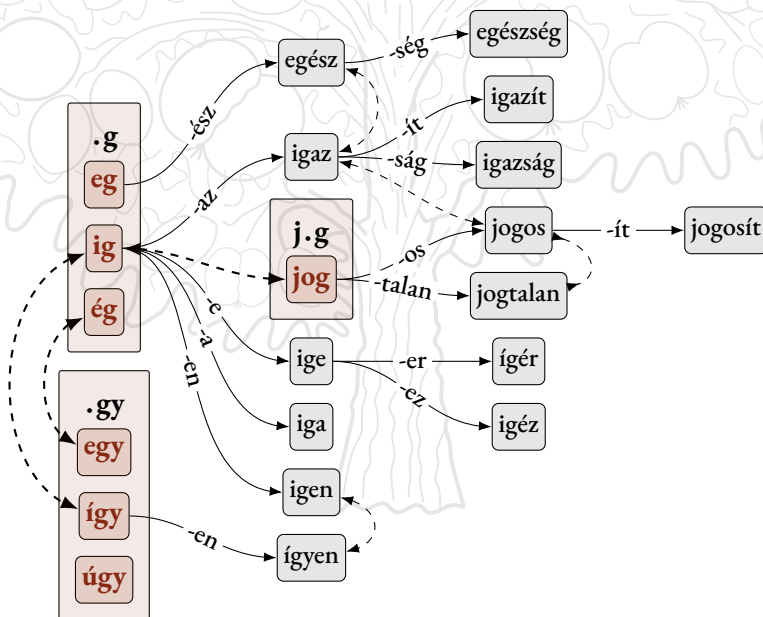
¹⁵ SAPIR, Edward: *Az ember és a nyelv*, Gondolat Kiadó, Budapest 1971, 46.

¹⁶ GADAMER, *Igazság és módszer* i. m., 294.

¹⁷ <https://framenet.icsi.berkeley.edu/>

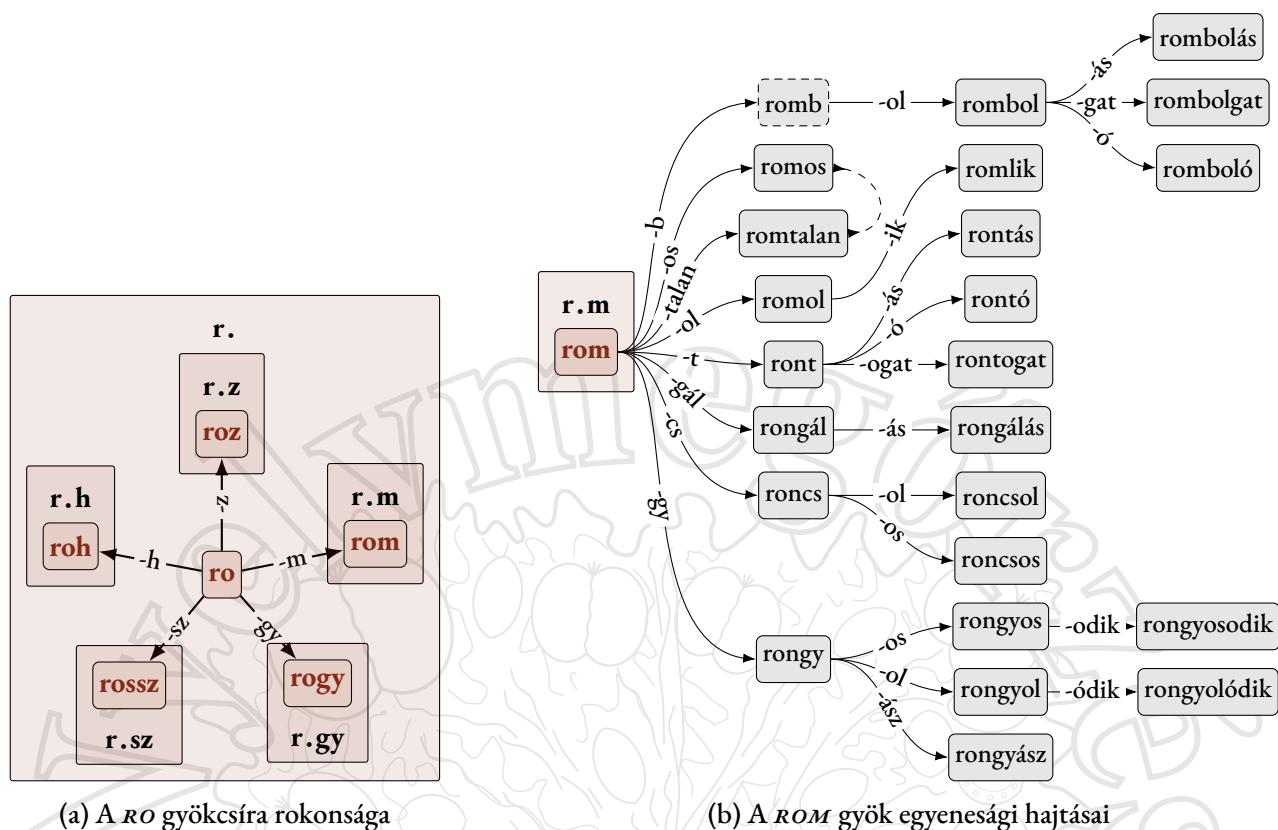
1. ábra. Az OK szó gráfjai

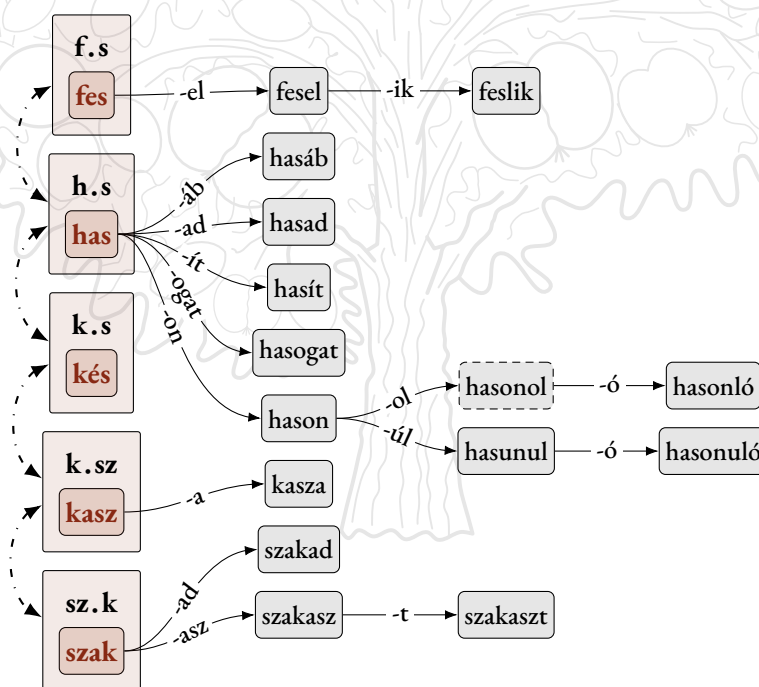
2. ábra. A magyar IG gyök gráfja

Az angol nyelvű FrameNet-projekt gráfjait összevetve a magyar nyelvű gyök-alapú gráfokkal, arra az eredményre jutottam, hogy a fogalmi keret szavai közötti jelentésmeghatározás keretfüggősége felismer-

hető. Ezek ábrázolása által feltárul a magyar nyelv gyökrendszeréből adódó komplementer nyelvi rendszer, ugyanis amint Kövecses Zoltán nyelvész rámutatott, a magyar nyelvnek megvan az a sajátossága,

3. ábra. A magyar *ROM* gyök gráfja

4. ábra. A magyar *HASAD* rokon értelmű szavai

hogyan a keret-elemek szavai közötti viszony a magyar nyelvben a főnevekhez kapcsolódó ragokban is megnyilvánul. Mivel a gyök a rag nélküli szó legkisebb morfológiai eleme, ami ragok és képzők nélkül ren-

delkezik saját fonológiai és szemantikai önazonosság-gal, mely általában nem változtatja alakját ha ragot kap. A számítógépes technológia segítségével a gyökök közti transzformációs szabályszerűségeket dina-

mikusan is meg lehet jeleníteni, szóbokrok formájában.¹⁸

Mivel a magyar nyelv ragozónyelv, a szavak egymásra/egymásból képződve gráfokat (magyarul: szóbokrokat) alkotnak, ezért jelentésük gyöke is meghatározható. Ennek alapján készítettem a kutatások során nyert tanulói kifejezésekből gráfokat keretháló jelleggel, melyek a tanulók általi magyar kifejezések közötti értelmi viszonyokat részletesebben ábrázolták mint a Framenet keretek, melyek csak egyes fogalmak vizsgálatát teszik lehetővé.

Ennél messzebbre tekintve az egyes szavak benső szóként létező értelmezési lehetőségeit kezdtem vizsgálni a tanítás során a dialógus maieutikus eszközével. A beszélgetés hajtóereje ezzel a módszerrel a még meg nem ismertre, pontosabban a még meg nem ne-

vezhetőre és nem megfogalmazhatóra irányul. Ezzel a szó világra segítésének folyamatában az előzetesen kutatásból nyert szavak ismeretére támaszkodtam. A tanulók által használt szavakból készült gráfoknál a szóbokor, vagy gondolattérkép elnevezéseket használok a kutatási eredmények értékelése kapcsán.

Az eredmény a dialógus módszer alkalmazása során a szó születése, ami előbb benső szóként, majd a megragadott képzet kimondása által a nyelvi jel eszközével, azaz külső szó formájában jelenik meg. A módszer a szókratészi dialógusnak abból a maieutikus vonásából merít, mely segítségével a szó kiszabadítható a személyközi értelemkommunikációban.¹⁹ Ez az értelemkommunikáció igazán hatékony közösgben lehet.

8. szakasz

A komplementer-deduktív gráfok hozadékai

A gyorsan keletkező és érvényüket rövid idő alatt elvesztő dizájner kifejezések azért pottyannak ki a beszédből, mert nem képesek nyelvünk rendszerébe szervülni, ami miatt koherens nyelvi rendszert telezhetünk fel.

A dialógus gyakorlott művelője, Platón Kratülosz című nyelvfilozófiai munkája nyomán sajátos, a magyar nyelvi rendszerre építő értékelési módszerhez jutottam. Platón az elnevezések vizsgálata során egyrészt megállapítja, hogy a betűkkel való indokolatlan betoldás és a betűelvétele a szavak értelmét olyan mértékben képes megváltoztatni, hogy azok kis híján néha már az ellenkezőjét jelentik.²⁰ Ez pedig azért jelent értékvesztést, mert amikor valamit elnevezünk, akkor közlünk egymással valamit, és ez a közlést meg-

előzően mindenképpen az értelemben elgondoltat jelenti.

A tanításban ugyanakkor a dolgokat természetük rendje szerint rendezzük,²¹ ám vajon honnan vesszük a neveket, amivel a dolgokat megnevezzük? A beszéd ugyanis akkor igaz, ha úgy mondja el a dolgot, ahogyan van, ám az igaz beszédnek egészében és részeiben is igaznak kell lennie, különben a beszéd nem mondható helyesnek.²² A magyar nyelv gyök alapú rendszerét alapul véve, a gráfokat nyelvi rendszerünkre adaptálva ábrázolhatóvá vált a hang jelentését alapul vevő sajátos magyar gyökre épülő keretháló.

A nyelvképzet-adottságot Landsberger minden nyelvi struktúrájánál feltételezi, amit *Eigenbegrifflichkeit* / *conceptual autonomy*-nak nevez.²³ Ilyen rész-

¹⁸ A szóbokrok a Czuczor-Fogarasi Nagyszótár alapján készülnek; <https://nyelvmegorzes.hu/blog/2025-09-29/szobokrok-a-czf-alapjan> (letöltés dátuma: 2026. 03. 05.), mely a 19. századig az Akadémia legnagyobb szótárprojektuma volt 110.784 szócikkkel.

¹⁹ HADOT, *A lélek iskolája lelkigyakorlatok és ókori filozófia* i. m., 13.

²⁰ PLATÓN: „Kratülosz”, *Platón összes művei*, ford. SZABÓ Árpád, Bibliotheca Classica, Európa Könyvkiadó, Budapest 1984, I. köt. (továbbiakban Pl. Cra.), 418b.

²¹ Pl. Cra., 388b.

²² Pl. Cra., 383c.

²³ Vö. LANDSBERGER, Benno; von SODEN, Wolfram: *Die Eigenbegrifflichkeit der babylonischen Welt / Leistung und Grenze sumerischer und babylonischer Wissenschaft*. 1965.

²⁴ TURNER, Stephen: „Knowledge Formations: An Analytic Framework”, *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*, szerk. FRODEMAN Robert és tsai., Second edition, Oxford Handbooks, Oxford University Press, Oxford 2017.

letes összefüggés az angol gráfokból nem kimutathatók, bár angol nyelvterületen is mutatkozik ennek igénye a „*knowledge formation*”²⁴ irányzatban. Ezt az egyes nyelvi rendszerek különbözőségei miatt

azonban adaptálni nem lehet, ugyanakkor nagy előnye, hogy a nyelvfilozófiai nézőpontot és a nyelvek sajátos *conceptual autonomy* adottságát újra a tudományos vizsgálódás homlokterébe emelte.

9. szakasz

Konklúziók, kitekintés

A magyar nyelvi gyökrendszert megismerve feltelezhetjük, hogy e keretszemantikai rendszer állandóságot hordoz, melyet ha ábrázolunk, egyfelől a képzetképződés ismereti dinamikája és rendszere kihüvelyezhető, másfelől a megismerési funkciók általuk felfedeztethetők a megismerő számára. Ezzel megdőlni látszik a mentális terek hatását megközelítő jelentéskonstrukciós elmélet, mely szerint a jelentés nincsen előre csomagolva a szavakban,²⁵ ugyanis a gyökrendszer úgy áll megismerésünk előtt, hogy a jelentésszerkezet és a hangszerkezet összefüggnek, amint azt Platón is fejtegette.

Mivel az ismeret, a képződés alatt álló, valamint emlékezetben már rögzült anyagtalán tudáskép algoritmizálhatóságának a szavak ábrázolása lehet az egyetlen megértésről tájékoztató megjeleníthetőségi formája, ezért a megértés értékelésekor a szavak kapcsolatának logikájával is foglalkozni kell, hiszen az ismereteket, tudást jelentő képzetek közötti, a lelki működés folyamatában lévő viszonyok a nyelvi kifejezésekben is leképződnek.

A nyelvi sajátosságok kutatása azonban előfeltételezi azt a szakmai álláspontot, hogy univerzális nyelvi képzetek szavak szintjén nem léteznek, így a platón által felvetett hangok vizsgálata érdekessé teheti a gyökök fejtegetését.²⁶ A posztmodern nyelvi transzmisszió a sajátosságos értelem és az Eigenbegrifflichkeit-elmélet szerint szükségszerűen jelentésvesztést eredményez. Kérdés az, hogy egy adott nyelv sajátos gondolatvilágát szellemi többletként értelmezzük-e, mert ha igen, akkor a gyökrendszer megismertetésével a beszédmód a gondolkodásmód megváltoztatására is alkalmas lehet, ellensúlyozva a transzmissziós hatások eliminálását eredménye-

ző mediaticizációs hatásokat, melyek értékdevalvációt okozhatnak.

Az ismeretképződés útján a benső szó születése elsődleges kapcsolatban van a képzetek képződésével. A benső dialógusban értelemkommunikáció által születik a szó – mely az emberek közötti dialógus ősfarmája – meg is előzve azt, ugyanakkor a másik személy az értelemkommunikáció feltétele is. Platón dialógusaiban a benső kommunikáció a hangsúlyos, az a gondolkodási és képzetképződési út, ami által az ismeret megformálódik. Tudásról csak akkor beszélhetünk, ha a benső szó kiszabadul az értelemkommunikációból és explicációs formája külső nyelvi formában valósul meg. A fogalom megléte azonban nem elég, mert a tudás esetén nem a pusztá megnevezéssel kell érvelni, hanem a megnevezett dologgal, ami megismerésünk tárgyát képezi, mely csak a koherens nyelvi rendszerben értelmezhető, hiszen izolált szavak csak a szótárakban léteznek.

A szavak megértése szellemi aktus, mely csak az elmén belül hozzáférhető és fogható fel, mert kifejezhetősége (külső szóvá válása, fogalom alkotása róla) mindig korlátolt marad. Mindamellet minden értelmezés nyelvi jelleget hordoz, tehát a nyelvi értelmezés az értelmezésnek mégis általános formája.

A tanításban nem hangzik el és nincsen olyan beszéd, ami ne kapcsolná össze a beszélőt a hallgatóval. De a megértés elsősorban azt jelenti, hogy amit megértettünk, azt önmagunkra alkalmazzuk.²⁷

A magyar tudomány 150 éve nem foglalkozik a magyar nyelvi gyökök képi kutatásával. A mediaticizáció nyelvhasználatot befolyásoló jelensége azonban időszerűvé teheti az anyanyelvi képzeteknek a lélekfilozófiai szellemi ismeretképződés útjának tanulmá-

²⁵ FAUCONNIER, Gilles: *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*, Cambridge University Press, Cambridge ; New York, NY, USA 1994.

²⁶ FOGARASI János: *A magyar nyelv metafizicája*, Ifj. Kilian György, Pest 1834, 42–44.

²⁷ GADAMER, *Igazság és módszer* i. m., 278.

nyozásával mint metakognitív propedeutikai iten- komplexitását tekintve értelmező, összehasonlító és
rarium kutatását. Ehhez sokoldalú eszköz lehet a etimológiai szótár egyben.
Czuczor-Fogarasi Nagyszótár nyelvi korpusza, mivel

Megjelent:

VÉGHELYI Péterné: „A dialógus mint újra felfedezett ismeretszerzési paradigma”, *Változások a pedagógiában és a gyógypedagógiában*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest 2026

Elhangzott:

VÉGHELYI Péterné: „A Dialógus Mint Újra Felfedezett Ismeretszerzési Paradigma”, *Változások a Pedagógiában És a Gyógypedagógiában Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Esztergom 2025. nov. 21., Program és Absztraktkötet köt.

Rövidítések

- Aquinas ST I AQUINÓI SZENT TAMÁS: *A teológia foglalatata*, 5 köt., Gede Testvérek Bt., Budapest 2002, Első rész köt., 841 old.
- Arist. De an. ARISZTOTELÉSZ: „A lélek”, *Lélekfilozófiai írások*, ford. STEIGER Kornél, Európa Könyvkiadó, Budapest 1988, 7–155. old., ISBN: 963-07-4551-8.
- August. De Gen. litt. SZENT ÁGOSTON: „A teremtés könyvének szószerinti értelmezése, tizenkettedik könyv”, *Szent Ágoston misztikája I.* Ford. HEIDL György, Paulus Hangarus és Kairoz Kiadó, Budapest 2004, 41–120. old., ISBN: 963-9568-50-3.
- August. De mag. AUGUSTINUS, Aurelius: „A tanítóról”, *Fiatalokori párbeszéddek*, ford. VANYÓ László, Ókeresztény írók, XI. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1986, 265–316. old., ISBN: 963-360-338-2.
- August. De mus. AUGUSTINUS, Aurelius: „A zenéről”, *Fiatalokori párbeszéddek*, ford. NÁDASY Alfons, Ókeresztény írók, XI. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1986, 441–665. old., ISBN: 963-360-338-2.
- Pl. Cra. PLATÓN: „Kratülosz”, *Platón összes művei*, ford. SZABÓ Árpád, 3 köt., Bibliotheca Classica, Európa Könyvkiadó, Budapest 1984, I. köt., 725–851. old., ISBN: 963-07-3229-7.
- Pl. Tht. PLATÓN: „Theaitétosz”, *Platón összes művei*, ford. KÁRPÁTY Csilla, 3 köt., Bibliotheca Classica, Európa Könyvkiadó, Budapest 1984, II. köt., 895–1070. old., ISBN: 963-07-3237-8.

Kütfök

- AQUINÓI SZENT TAMÁS: *A teológia foglalatata*, 5 köt., Gede Testvérek Bt., Budapest 2002, Első rész köt., 841 old.
- ARISZTOTELÉSZ: „A lélek”, *Lélekfilozófiai írások*, ford. STEIGER Kornél, Európa Könyvkiadó, Budapest 1988, 7–155. old., ISBN: 963-07-4551-8.
- AUGUSTINUS, Aurelius: „A tanítóról”, *Fiatalokori párbeszéddek*, ford. VANYÓ László, Ókeresztény írók, XI. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1986, 265–316. old., ISBN: 963-360-338-2.
- „A zenéről”, *Fiatalokori párbeszéddek*, ford. NÁDASY Alfons, Ókeresztény írók, XI. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1986, 441–665. old., ISBN: 963-360-338-2.
- BOHM, David, FACTOR, Donald; GARRETT, Peter: *Dialogue: A Proposal*, Dialogue Directory, 1991, <http://dialogue.directory/proposal.html>.

- FAUCONNIER, Gilles: *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*, Cambridge University Press, Cambridge ; New York, NY, USA 1994, 190 old., ISBN: 978-0-521-44499-6 978-0-521-44949-6.
- FOGARASI János: *A magyar nyelv metaphysicája*, Ifj. Kilian György, Pest 1834, 118 old., <https://books.google.com/books?id=TzVMAAAAcAAJ>.
- GADAMER, Hans-Georg: *Igazság és módszer: egy filozófiai hermeneutika vázlatja*, ford. BONYHAI Gábor, 4. Gondolat, Budapest 1984, 443 old., ISBN: 978-963-281-440-7.
- HADOT, Pierre: *A lélek iskolája lelkigyakorlatok és ókori filozófia*, Kairosz, Budapest 2010, 387 old., ISBN: 978-963-662-345-6.
- LANDSBERGER, Benno; von SODEN, Wolfram: *Die Eigenbegrifflichkeit der babylonischen Welt / Leistung und Grenze sumerischer und babylonischer Wissenschaft*. 1965, 142 old.
- PLATÓN: „Kratülosz”, *Platón összes művei*, ford. SZABÓ Árpád, 3 köt., Bibliotheca Classica, Európa Könyvkiadó, Budapest 1984, I. köt., 725–851. old., ISBN: 963-07-3229-7.
- „Theaitétosz”, *Platón összes művei*, ford. KÁRPÁTY Csilla, 3 köt., Bibliotheca Classica, Európa Könyvkiadó, Budapest 1984, II. köt., 895–1070. old., ISBN: 963-07-3237-8.
- SAPIR, Edward: *Az ember és a nyelv*, Gondolat Kiadó, Budapest 1971, 276 old.
- SEARLE, John Rogers: *Elme, nyelv és társadalom: a való világ filozófiája*, ford. KERTÉSZ Balázs, Vince Kiadó, Budapest 2000, ISBN: 978-963-9192-58-4.
- SZÉCSI Gábor: *Média és társadalom az információ korában*, Kommunikációfilozófiai adalékok a mediáció fogalmához, Akadémiai Kiadó, 2017, ISBN: 978 963 454 005 2, <https://mersz.hu/kiadva ny/213>.
- SZENT ÁGOSTON: „A teremtés könyvének szószerinti értelmezése, tizenkettedik könyv”, *Szent Ágoston misztikája I.* Ford. HEIDL György, Paulus Hangarus és Kairosz Kiadó, Budapest 2004, 41–120. old., ISBN: 963-9568-50-3.
- TURNER, Stephen: „Knowledge Formations: An Analytic Framework”, *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*, szerk. FRODEMAN Robert, KLEIN Julie Thompson; PACHECO Roberto Carlos Dos Santos, Second edition, Oxford Handbooks, Oxford University Press, Oxford 2017, 9–20. old., ISBN: 978-0-19-873352-2.
- VÉGHÉLYI Péterné: „A Dialógus Mint Újra Felfedezett Ismeretszerzési Paradigma”, *Változások a Pedagógiában És a Gyógypedagógiában Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Esztergom 2025. nov. 21., Program és Absztraktkötet köt., 70. old., ISBN: 978-963-308-531-8, https://btk.ppke.hu/storage/tinyce/uploads/3-vegs---program-es-absztrakt-kotet_HT--1--jav.pdf?u=1f8spa.
- „A dialógus mint újra felfedezett ismeretszerzési paradigma”, *Változások a pedagógiában és a gyógypedagógiában*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest 2026, 202–212. old., ISBN: 978-963-308-539-4, https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/3599/1/Valtozasok_a_pedagogia_ban.pdf.
- „The Problem of Linguistic Interpretation in Relation to the Inner Word”, *Pedagógiatörténeti Szemle*, 7, 1 (2025. máj. 1.), 129–144. old., ISSN: 2415-9093, DOI: 10.22309/PTSZEMLE.2025.1.6, <https://journal.uni-sopron.hu/index.php/ptszemle/article/view/pedagogiatortenetiszemle-2025-07evf-01sz-129-144/pedagogiatortenetiszemle-2025-07evf-01sz-129-144>.